

Lijnen van verschil

Inzicht en analyse van
scheidslijnen in Brabant

Lijnen van verschil

Inzicht en analyse van
scheidslijnen in Brabant

Inhoud

Inleiding	5
Wat zeggen anderen?	7
Rijk op het platteland?	13
Werk(loos)?	16
Brabantse loonkloof?	20
Leefbaarder oosten?	24
Intermezzo: Kenniscafé Als het barst	27
Steeds gezonder, maar zorg steeds verder weg?	32
Een gelukkige jeugd?	36
Wie te vertrouwen?	40
Lijnen van verschil	44

'GEVOEL IS DE ENIGE DIRECTE RELATIE
TOT DE WERKELIJKHEID DIE BINNEN
ONZE MOGELIJKHEDEN LIGT. DENKEN
IS DIE WERKELIJKHEID VAN EEN
AFSTANDJE AANSCHOUWEN EN ER
VERSTANDIGE DINGEN OVER ZEGGEN,
VOELEN IS DIE WERKELIJKHEID ZIJN.'

Lieke Marsman

Volkscrant 21 augustus 2023

Inleiding

De werkelijkheid invoelbaar maken. Om zo dichterbij te komen bij die werkelijkheid. Dat was het doel van de eerste publicatie **Stop. Luister verder** als onderdeel van de verkenning 'Bubbels & Breuklijnen'. In haar column laat Lieke Marsman mooi zien dat het invoelbaar maken van de werkelijkheid heel goed naast het inzichtelijk maken kan bestaan. Zonder dat het één boven het ander prevaleert. Wellicht is dat soms even wennen in de wereld van wetenschap en kennis waar de ratio en het hoofd domineren, maar in deze verkenning proberen we nadrukkelijk aandacht te hebben voor zowel het inzichtelijk als invoelbaar maken van verschil en ongelijkheid in Brabant.

Met deze longread richten we ons op het aspect inzichtelijk maken. Wat weten we wel en niet over Brabant, Brabanders en verschil? Een aantal jaren geleden publiceerden we de verkenning 'Mind the Gap' over verschillen in Brabant. We concludeerden toen dat er verschil is in Brabant, en dat dit altijd zo is geweest. Er komen nieuwe verschillen bij terwijl oude verschillen naar de achtergrond verdwijnen. Maatschappelijke veranderingen zorgen voor nieuwe ongelijkheden, tussen mensen en tussen plekken, met druk op het midden van de samenleving.

Deze analyse is zeven jaar later aan een update toe. De verschillen lijken alsmäär groter te zijn geworden. Of geldt dat vooral voor het aantal boeken, artikelen en rapporten die verschijnen over een vermeende kloof, toenemende polarisatie, grotere kansongelijkheid, bubbels en onbehagen? In de verkenning 'Bubbels & Breuklijnen' bekijken we verschil in Brabant opnieuw door een brede lens met daarbij de vraag hoe lijnen van verschil in Brabant lopen en wat het effect daarvan is op ons toekomstig samenleven. Kunnen we het nog wel eens worden over de routes naar de toekomst toe? Wanneer leidt verschil tot ongewenste uitkomsten die ons belemmeren in het vormgeven van verandering in dit tijdperk van grote verandering?

We hebben net als zeven jaar geleden Atlas Research gevraagd om de ongelijkheid in Brabant in kaart te brengen. Daarbij kijken we naar verschil op de arbeidsmarkt, in inkomen en vermogen, maar ook naar leefbaarheid, gezondheid, sociale cohesie en het vertrouwen dat we in elkaar hebben. Het resultaat is een uitgebreide analyse van de vele scheidslijnen in Brabant. Een veeldeling, zoals we ook eerder constateerden.

In deze longread plaatsen we deze resultaten in het perspectief van de verkenning. Waar zijn verschillen toe- of afgenomen? Welke scheidslijnen ontwikkelen zich naar potentiële breuklijnen, oftewel waar zien we het barsten? En welke gevolgen heeft dat mogelijk voor ons toekomstig samenleven? Naast de resultaten van Atlas Research gebruiken we ook andere recente publicaties over kloven, breuken en ongelijkheid. Op die manier spiegelen we de (inter)nationale discussie over ongelijkheid aan het Brabantse beeld. Want invoelbaar maken is van belang om dichterbij de werkelijkheid te komen, zonder inzicht loop je het risico te koersen op louter sentiment.

Wat zeggen anderen?

Hoewel we ook in 2017 concludeerden dat er steeds meer gesproken werd over ongelijkheid, zien we de discussie in het publiek debat momenteel sterk terugkomen. Vaak gaat het dan over ongelijkheid en verschil maar nog vaker wordt er gesproken over een kloof. Tussen hoog- en laagopgeleid, tussen stad en platteland en tussen ‘somewheres’ en ‘anywheres’. De vraag is in welke mate deze verschillen en kloven bestaan en hoe erg dat is?

In Brabant zijn er, net als overall, verschillen tussen groepen mensen op economisch, sociaal en cultureel vlak. Deze verschillen tussen mensen kunnen als ongelijkheid worden gezien, en dit kan in meer of mindere mate als een probleem worden ervaren. Afhankelijk van persoonlijke opvattingen wordt verschil gezien als problematisch wanneer er sprake is van kansen(on)gelijkheid. Met name vanuit de (sociaal)liberale hoek is kansengelijkheid een belangrijk uitgangspunt. In een ideale situatie heeft iedereen gelijke (start)kansen op maatschappelijk succes op basis van persoonlijke verdiensten¹. Ongelijkheid is dan het resultaat van verschillen in inzet en toeval. Problematische ongelijkheid ontstaat wanneer niet iedereen dezelfde kansen heeft om succesvol te zijn. Filosoof Michael Sandel trekt het ideaal van kansengelijkheid echter in twijfel. Net als filosoof Jurriën Hamer dat deed tijdens zijn Maanrede in 2023². Hij gaat zelfs zover te stellen dat uiteindelijk alles draait om geluk en pech hebben in het leven. Dan is elke ongelijkheid dus onredelijk. Want zo stelt hij: hoger opgeleiden verdienen meer en leven gezonder omdat ze toevallig een goed stel hersenen hebben meegekregen. Hoe eerlijk is dat?

Polarisatie in Nederland

De vraag naar eerlijkheid en redelijkheid loopt vaak door het debat heen. Maar een eerste vraag is of de verschillen wel zo groot zijn. Meerdere auteurs concluderen dat het waar het gaat om opvattingen van Nederlanders wel meevalt. Die lopen niet zover uit elkaar. Zoals Paul Schnabel stelt in een recent boek over polarisatie in Nederland³:

Iedereen lijkt in het maatschappelijke debat steeds sterkere polarisatie waar te nemen met een verharding van standpunten over en weer. Toch kunnen onderzoekers die polarisatie maar moeilijk vinden. Het idee dat polarisatie toeneemt leeft, maar wordt niet teruggezien in de resultaten van onderzoek in de bevolking. Niet in de bevolking als geheel of in verschillen tussen bepaalde achtergrondkenmerken.

Noemen we meningsverschillen dan niet te snel polarisatie? Daan Beekers en Emily Miltenburg⁴ vinden van wel:

We doen er daarbij goed aan tegengeluiden en meningsverschillen niet te snel polarisatie te noemen. Verschillen in opvattingen zijn er immers altijd en horen bij een democratie. En wanneer mensen sterk geraakt worden door een scherpe discussie, of het nou gaat over stikstof, lhbt+-rechten of het slavernijverleden, hoeft het ook niet verwonderlijk te zijn dat ze zich krachtig uitspreken.'

We hebben ook gewoon een beetje polarisatie nodig wellicht. Zoals Frank van den Heuvel en Ronald Tinnevelt⁵ in de inleiding van het boek *Polarisatie en perspectief* stellen:

Voor een gezonde samenleving is een zekere mate van spanning en verdeeldheid nodig, bijvoorbeeld om botsende standpunten, scheidslijnen, conflicterende belangen helder te maken of om voor maatschappelijke veranderingen te zorgen.

Het maakt duidelijk waar we voor staan, wat we vinden. Maar Jacqueline van Stekelenburg waarschuwt⁶:

Er is ook een verschil tussen strijd tegen een vijand en strijd tegen een tegenstander. Het laatste kan productief zijn, het eerste destructief.

Het is dus zaak op te passen dat de ander niet de vijand wordt, maar iemand waarmee je het op productieve wijze oneens kunt zijn. Toch lijkt er een trend gaande waarbij opvattingen en identiteit steeds meer samenvallen en het steeds moeilijker is om onderscheid te maken tussen de mens en de opvattingen.

Het SCP concludeert in het langjarige onderzoek naar Burgerperspectieven⁷ ook dat het overgrote deel van de Nederlanders denkt dat meningsverschillen over maatschappelijke kwesties steeds groter worden. Ze hebben het dan met name over de toon en vorm van het debat, niet eens zozeer over feitelijke verschillen van mening.

Hoe meer we praten over verschil en ongelijkheid, hoe meer verschil er lijkt te ontstaan. Met als risico dat we elkaar alleen nog maar in termen van verschil zien. Terwijl de overeenkomsten op veel vlakken veel groter zijn dan de verschillen.

Stad en platteland

De discussie over ongelijkheid en verschil spitst zich momenteel vaak toe op een vermeende kloof tussen stad en platteland. Dat culmineerde tijdens de Provinciale Statenverkiezingen van 2023 in een grote overwinning van de Boer Burger Beweging. Zoals Marc Chavannes daarover schreef op de Correspondent⁸:

Zo werd de massa-overwinning van BBB een aanklacht tegen het verdwijnen van buslijnen, ziekenhuizen en alles wat een streek verder bewoonbaar maakt. Maar ook een teken van verzet tegen de modellen en de technocratie, het superioriteitsgevoel van de kosmopolitische Randstad, het automatische gelijk van de hogeropgeleide elite en het vermeende zeker weten van de wetenschap. Sterk gevoelde belevingsbezwaren in een deel van Nederland dat het vertrouwen in de politiek kwijt is: niet serieus genomen worden, niet gevraagd om mee te denken over oplossingen.

Maar zoals schrijver Philip Dröge stelt in Trouw⁹:

In ieder land ter wereld verschilt het grootstedelijke gebied op een wezenlijke manier van het platteland.

In plaats van een kloof ziet hij eerder ontelbare scheurtjes. Die lopen dwars door stad en platteland heen.

Promovendus Twan Huismans¹⁰ laat zien dat de mate van stedelijkheid van een gebied belangrijker is in het verklaren van verschillen in opvattingen tussen mensen dan de afstand tot de Randstad. In die zin ziet hij eerder een stedelijkheidseffect dan een stad-platteland kloof. Daarbij merkt hij op dat verschillen tussen binnensteden en buitenwijken minsten zo groot zijn als verschillen tussen buitenwijken en het platteland.

Toch zijn er ook nog vele auteurs die wijzen op de verschillen in opvattingen tussen stedelingen en niet-stedelingen. Vaak wordt dan verwezen naar het verschil tussen de 'somewheres', de ergensmensen en de 'anywheres', de nergensmensen¹¹. Anywheres zijn in dit verhaal de kosmopolitische elite die bepalend is in beleid en bestuur terwijl somewheres het daar vaak niet mee eens zijn én nadelen van ondervinden. Anywheres kunnen net zo goed buiten de stad wonen, het gaat om een levensopvatting meer dan een locatie, maar zijn geneigd zich vaker in de stad op te houden. Hetzelfde geldt voor de somewheres, zij zijn even goed te vinden in de stad maar vaker daarbuiten. Ook hier kunnen de verschillen tussen buitenwijk en binnenstad weleens groter zijn dan die tussen stad en platteland.

Hoog- en laagopgeleid

Naast de discussie over stad en platteland komen de verschillen tussen hoger en lager opgeleiden telkens terug. Niet in de laatste plaats gaat het dan juist om die benaming, hoog en laag. Zouden we niet beter spreken over praktisch en theoretisch? Wellicht wel, maar een arts of ingenieur wordt toch zeker ook praktisch opgeleid terwijl we die scharen onder theoretisch opgeleiden en een juridisch medewerker krijgt een heleboel theorie op een praktische opleiding. Daarbij komt nog dat het merendeel van de Nederlanders niet hoog of laag maar middelbaar opgeleid is. Kortom, een discussie die we hier niet slechten maar die wel materiële consequenties heeft. Zo weten we dat hoger opgeleiden langer leven en langer in goede gezondheid leven en daarbij ook vaker een hoger inkomen hebben.

Als het gaat om opvattingen en ideeën over de samenleving zien we ook verschil tussen opleidingsniveaus, maar die opvattingen liggen niet zo ver uit elkaar volgens Quita Muis, Tim Reeskens en Inge Sieben¹². Wel zien zij een groeiende opleidingskloof in institutioneel vertrouwen. Hoger en lager opgeleiden gaan zich steeds meer identificeren met de groep waartoe ze behoren, ze vormen steeds meer een homogene groep met eenduidige meningen.

Dat geldt sterker voor hoger opgeleiden. Binnen de lager opgeleiden is er meer verschil. Quita Muis en collega's stellen dat:

Hoger opgeleiden lijken wel de aanjagers van de groeiende kloof tussen hen en lager opgeleiden, omdat zij zich zowel mentaal als fysiek (steeds) meer afzonderen van de lager opgeleiden, die achterblijven in dezelfde economisch onzekere omstandigheden.

In het rapport Eigentijdse Ongelijkheid¹³ heeft het SCP getracht om meer nuance aan te brengen in de discussie over ongelijkheid en de tweedelingen die er vaak worden gemaakt. Zij onderscheiden 7 sociale klassen in Nederland. Daarbij constateren ze dat er een hardnekkige ongelijkheid is; de meeste mensen veranderen nauwelijks van klasse. Opleidingsniveau, inkomen en vermogen spelen daarbij een rol maar ook andere hulpbronnen van mensen, zoals wie je kent (sociaal kapitaal) en wie je bent (persoonlijk kapitaal) zijn van belang.

Arm en rijk

Natuurlijk moeten we het tenslotte ook hebben over ongelijkheid tussen arm en rijk. Worden de rijken rijker en de armen armer? Volgens verschillende internationale studies wel. Het gaat dan om zowel inkomen als vermogen.

Onderzoek door het CBS en de Universiteit Leiden laat zien dat in Nederland, in tegenstelling tot de internationale studies, de verschillen in inkomen tussen 1990 en 2019 vrij stabiel zijn gebleven¹⁴. Zo nam in 2019 de top 1 procent van de inkomensverdeling 6,5 procent van het inkomen uit werk voor haar rekening, en is dit aandeel de afgelopen veertig jaar vrij stabiel gebleven.

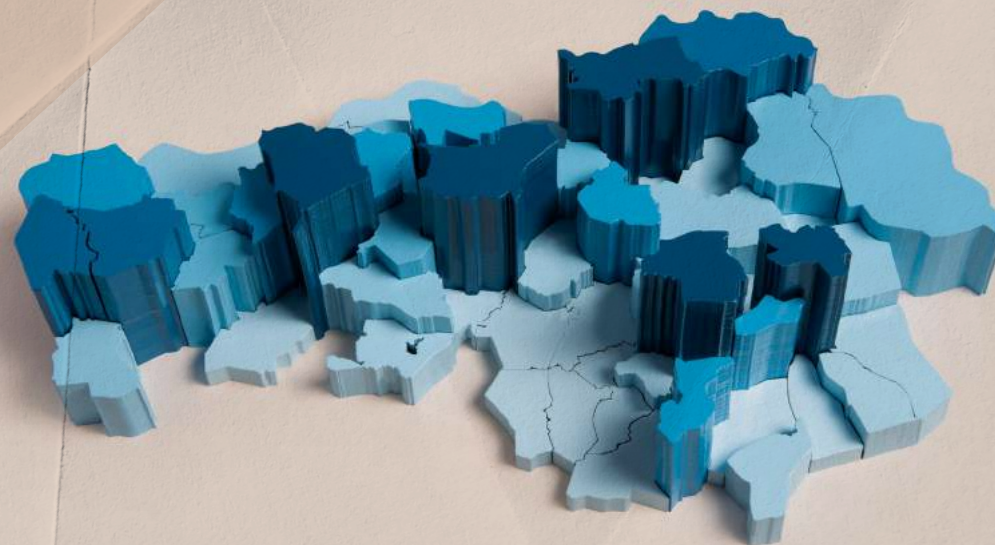
Het verschil in primair inkomen (voor het meerekenen van sociale uitkeringen en belastingen), is echter wel groter geworden. Met name vanaf 2001 is een toename te zien, wat verklaard kan worden door vergrijzing en economische tegenspoed. Maar door herverdeling via belastingen en toeslagen blijft onder de streep het verschil (in besteedbaar inkomen) nagenoeg gelijk.

Waar het verschil in inkomen sinds de jaren negentig vrijwel gelijk is gebleven, is het verschil in vermogen in dezelfde periode juist sterk toegenomen¹⁵. Het aandeel van de top 1 procent in het totale vermogen is vanaf 1990 sterk toegenomen. Wel is het aandeel van de top 1 procent (en de top 10 procent en top 0,1 procent) in het totale vermogen sinds circa 2013 langzaam aan het afnemen. Zo was het aandeel van de top 1 procent in 2013 32 procent en in 2020 28 procent.

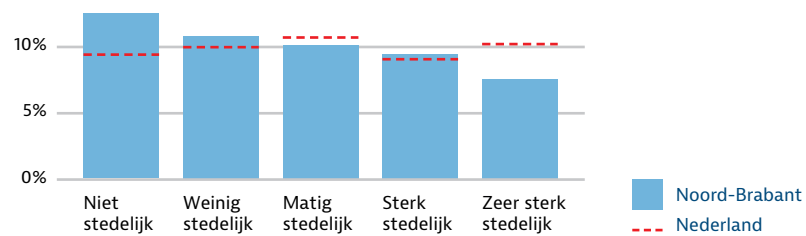
Na deze korte beschouwing van de verschillende stemmen in het maatschappelijk debat over verschil en ongelijkheid is het tijd om in te zoomen op Brabant. De centrale vraag daarbij is of we scheidslijnen zien veranderen in breuklijnen en wat dat betekent voor ons vermogen om te gaan met veranderingen.

Rijk op het platteland?

Veel inkomens liggen dicht bij elkaar in Brabant, vooral aan de onderkant. Aan de bovenkant nemen de verschillen echter snel toe.

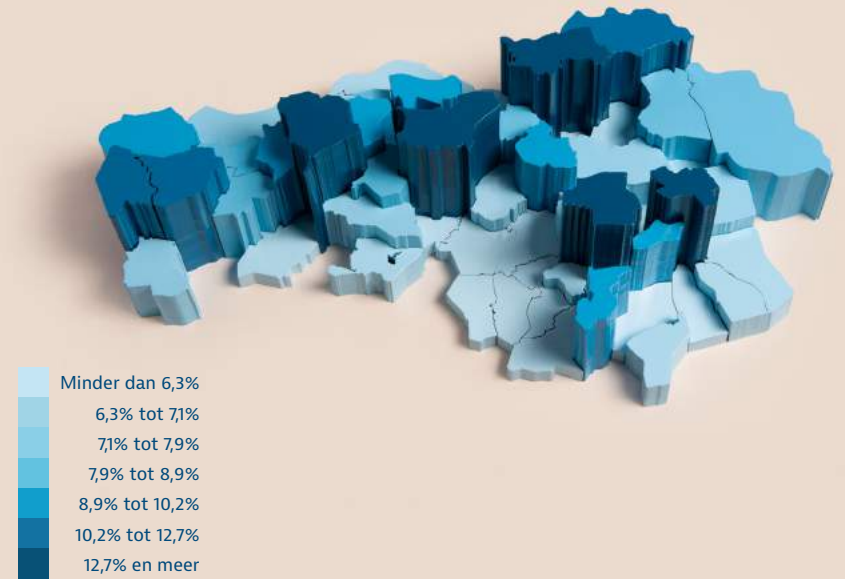
1. BOVENSTE 10% PERCENTIELGROEP INKOMEN; NAAR STEDELIJKHEID

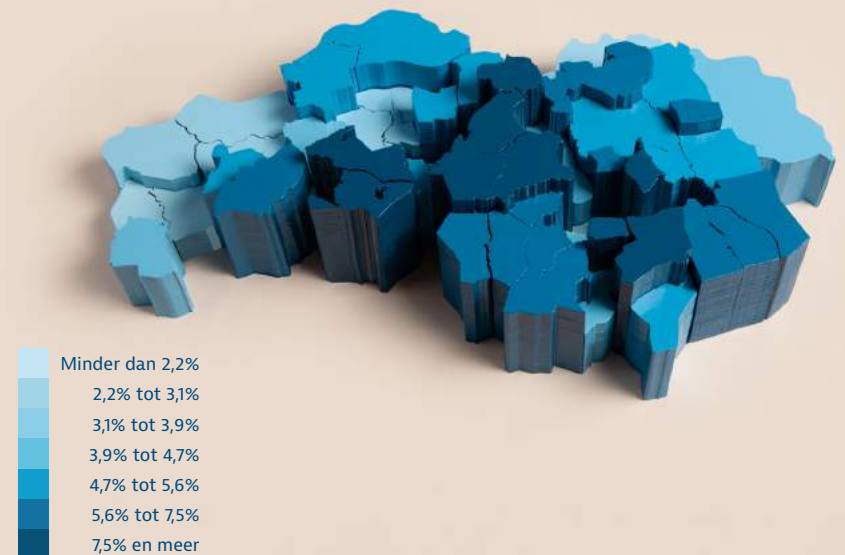
Om een beeld van ongelijkheid te verkrijgen kijken we naar het aandeel mensen dat behoort tot een bepaald inkomenspercentiel (figuur 1). In dit geval kijken we specifiek naar de stedelijkheid van de woonplaats van de mensen die behoren tot de bovenste 10 procent. Hierbij valt op dat in vergelijking met Nederland veel rijke Brabanders in niet-stedelijk en weinig stedelijk gebied wonen en veel minder rijke Brabanders in zeer stedelijk gebied wonen.

Een opmerkelijk verschil hierin binnen Brabant is dat in West-Brabant het ommeland armer is dan de stad, terwijl het oosten een rijk ommeland kent met armere steden (figuur 2 en 3). In Tilburg is het aandeel miljonairs bijvoorbeeld twee procent, terwijl dat in gemeenten als Heeze-Leende, Oisterwijk, Alphen-Chaam en Baarle-Nassau boven de negen procent uitkomt. De enige gemeenten in Nederland waar een groter aandeel van de huishoudens miljonair is, zijn usual suspects als Bloemendaal, Laren, Blaricum en Wassenaar.

2. AANDEEL MENSEN MET EEN VERMOGEN VAN 1 MILJOEN EURO OF MEER

3. AANDEEL MENSEN MET EEN NEGATIEF VERMOGEN

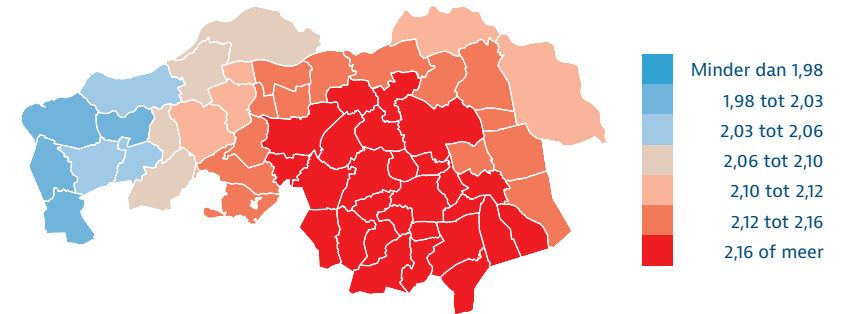

Werk(loos)?

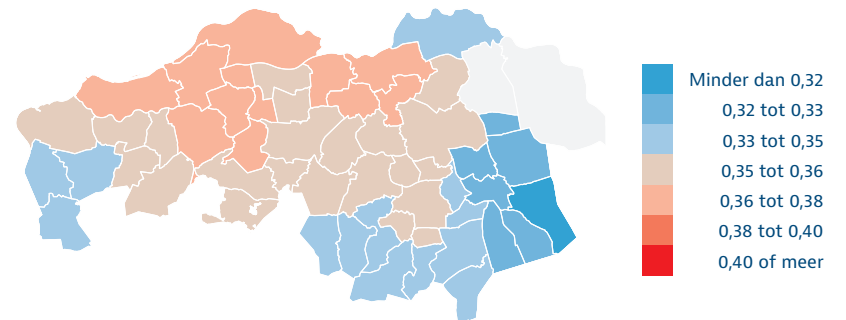
De verschillen in inkomens hangen samen met het werk dat mensen (kunnen) doen. In Brabant is er relatief veel laaggeschoold werk beschikbaar, terwijl het aanbod aan hooggeschoold werk minder sterk is gegroeid dan het aanbod van hoogopgeleiden op de arbeidsmarkt (figuur 4, 5 en 6). De afname van de indicator 'Beschikbaarheid van hooggeschoold werk' is dan ook met name te wijten aan de sterke groei van het aantal hoogopgeleiden, dus de groei van het aantal arbeidsplaatsen met hoog beroepsniveau. Het aantal mensen dat onder hun niveau werkt, is dan ook toegenomen. We zijn weliswaar hoger opgeleid maar er is nog steeds veel werk voor lager opgeleiden.

Hooggeschoold werk is vooral beschikbaar rondom Eindhoven, terwijl laaggeschoold werk met name oostelijk van Breda beschikbaar is. In het westen van Brabant lijkt de aansluiting tussen opleidingsniveau en beschikbare banen daarmee beter dan elders in de provincie, maar daar staat tegenover dat de beschikbaarheid van werk er lager ligt dan elders. Daarmee lijkt de trend uit 'Mind the Gap' van een verschuiving van west naar oost zich verder te hebben doorgezet.

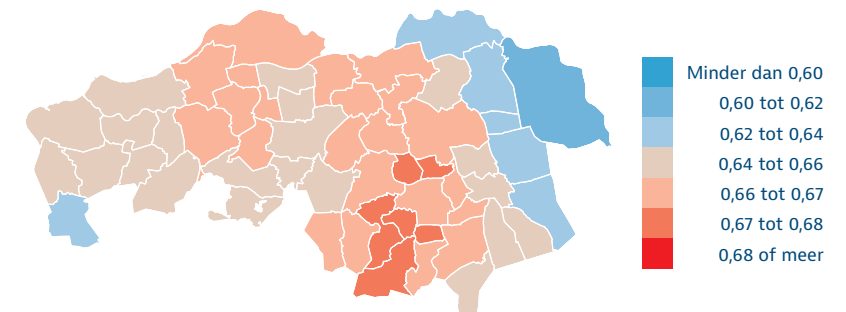
4. BESCHIKBAARHEID WERK LAAGGESCHOOLD WERK IN 2021

5. BESCHIKBAARHEID WERK MIDDELBAAR GESCHOOLD WERK IN 2021

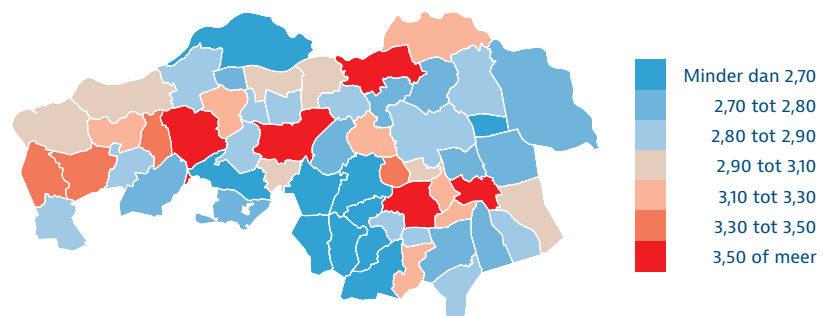

6. BESCHIKBAARHEID WERK HOOGGESCHOOLD WERK IN 2021

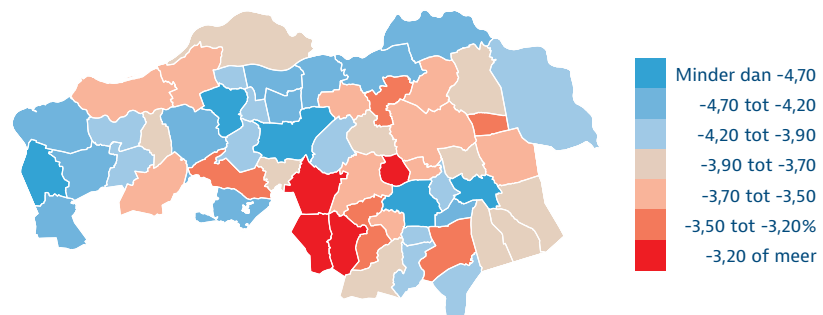

De werkloosheid in Brabant is lager dan gemiddeld in Nederland en de spreiding over de provincie is gering (figuur 7 en 8). Wel zien we iets hogere werkloosheidscijfers in de stedelijke gebieden. Dit bevestigt eerdere observaties dat stedelijke gebieden zowel aantrekkelijk zijn voor de meest als minst kansrijken.

7. WERKLOOSHEID IN 2022

8. ONTWIKKELING WERKLOOSHEID VAN 2015-2022

Brabantse loonkloof?

Werk is veel meer dan een manier om geld te verdienen. Toch gaan veel discussies over de ongelijke verdeling tussen arm en rijk. Die ongelijkheid neemt (inter-) nationaal toe. In Nederland gaat het daarbij vooral om ongelijkheid in vermogen. Nederland en ook Brabant heeft nog steeds een vrij lage inkomensongelijkheid als gevolg van een nivellerend belastingsysteem.

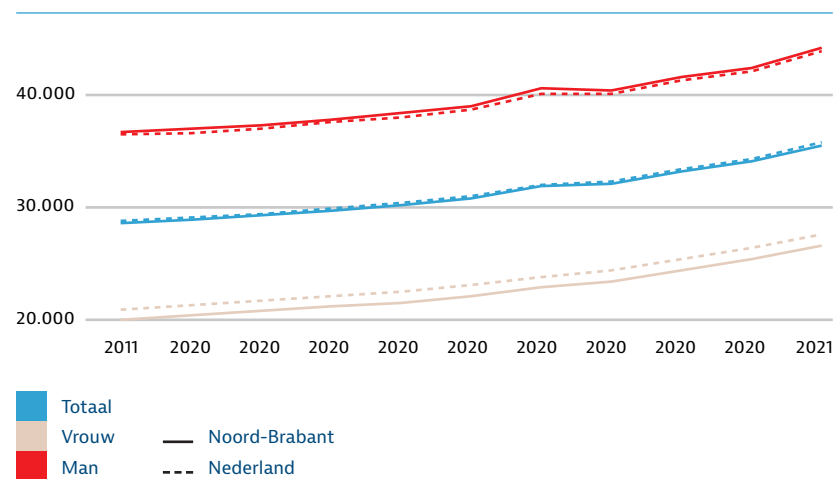

9. Gemiddeld inkomen naar geslacht en leeftijd

Als het gaat over inkomen is een belangrijk discussiepunt de loonkloof tussen mannen en vrouwen (figuur 9). Langzaam lijkt die gedicht te worden, maar snel gaat het niet. En in Brabant is deze nog een stuk groter en wordt hij langzamer gedicht dan in Nederland (figuur 10).

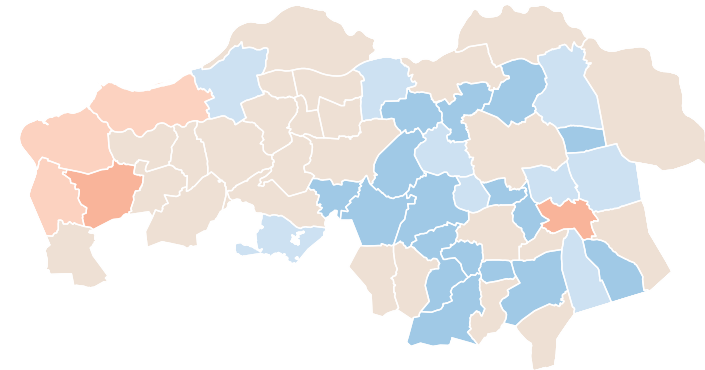
10. ONTWIKKELING GEMIDDELD INKOMEN NAAR GESLACHT EN LEEFTIJD

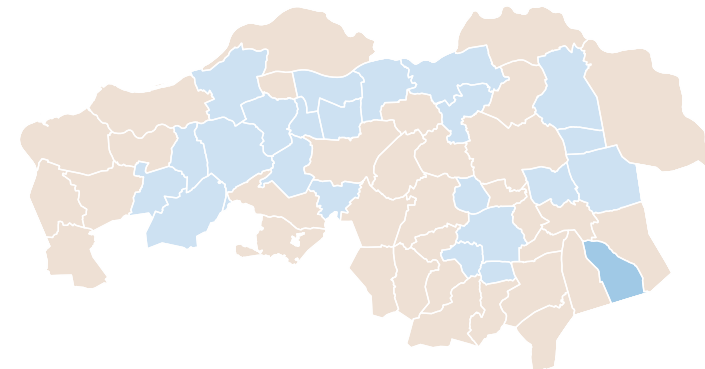
Leefbaarder oosten?

Brabant scoort goed op leefbaarheid, maar niet wezenlijk beter dan Nederland als geheel (figuur 11 en 12). Binnen onze provincie zijn er echter wel duidelijke verschillen. Opvallend is dat op het platteland in het oosten van de provincie de leefbaarheid aanmerkelijk hoger is dan op het westelijke platteland. Het oosten doet het beter dan Nederland, het westen slechter. Dat komt met name door slechtere woningen en ongunstigere sociale samenhang. Landelijke gebieden zijn gemiddeld leefbaarder dan stedelijke gebied en kennen een grotere sociale samenhang, maar het voorzieningenniveau wijkt er ongunstig af van het Nederlands gemiddelde.

11. LEEFBAAROMETER-SCORE 2022

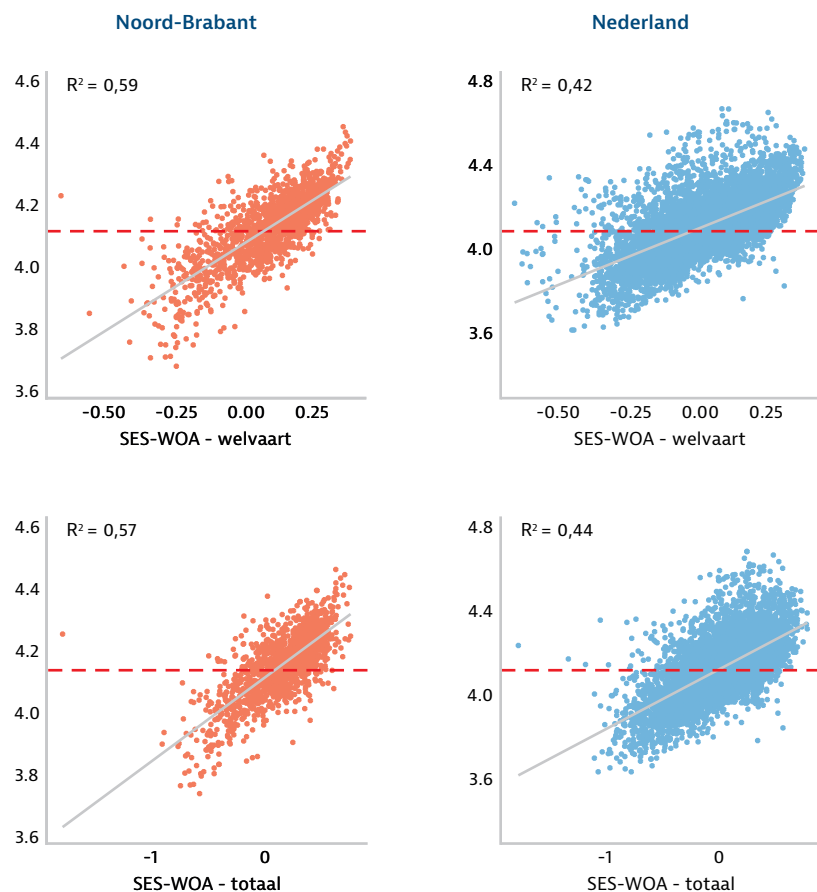
12. ONTWIKKELING 2014-2020

Leefbaarheid hangt daarbij sterk samen met de sociaal-economische status van de inwoners (figuur 13). Je kunt dus ook stellen dat er andere mensen wonen in het niet-stedelijke gebied in West-Brabant dan in Oost-Brabant.

Opvallend daarbij is dat gemiddeld in Nederland mensen met een hogere opleiding op de best scorende plekken qua leefbaarheid wonen terwijl het in Brabant de mensen met de hoogste vermogens zijn die op de meest leefbare plekken wonen.

13. SAMENHANG LEEFBAAROMETER 2020

Kenniscafé Als het barst

We trapt de verkenning Bubbels & Breuklijnen af op 1 juni 2023 bij 't Dommeltje in Boxtel, met het kenniscafé Als het barst: hoe (breuk)lijnen van verschil verandering in Brabant beïnvloeden. Hier belichtten we aansprekend onderzoek naar onbehagen. Daarnaast bekeken we in hoeverre Brabanders mogelijkheden hebben te veranderen. En of Brabanders daar eigenlijk wel toe bereid zijn?

Dit deden we samen met onze gasten van het SCP en Het PON & Telos. Zij deelden hun actuele bevindingen en we spraken met hen en het publiek door over waar het in Brabant barst of juist bruist, onder leiding van Eveline van Rijswijk.

Maatschappelijk onbehagen

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) deed onderzoek naar maatschappelijk onbehagen. **Bram Geurkink en Emily Miltenburg (SCP)** deelden de belangrijkste bevindingen.

Veel Nederlanders zijn somber over de kant die het opgaat met ons land. Uit het SCP-onderzoek blijkt dat dit maatschappelijk onbehagen samenhangt met de maatschappelijke positie van mensen en hun opvattingen over de samenleving en politiek. Inwoners van plattelandsgemeenten buiten de Randstad hebben gemiddeld meer maatschappelijk onbehagen dan inwoners van steden zowel binnen als buiten de Randstad. Maar wie iemand is en wat iemand vindt, is belangrijker dan waar iemand woont. De overheid moet zich dan ook richten op de onderliggende problemen en zorgen van Nederlanders en concrete oplossingen bieden.

Het SCP geeft met het nieuwe onderzoek **'Somber over de samenleving? Een studie naar verschillen in maatschappelijk onbehagen in Nederland'** drie handvatten op welke manier beleidsmakers om kunnen gaan met maatschappelijk onbehagen. In alle gevallen geldt: stuur niet op het gevoel van onbehagen, maar zorg dat naar de onderliggende zorgen wordt geluisterd en de problemen van mensen worden opgelost. >

Wil je hier meer over weten?

Download het onderzoek:

Somber over de samenleving?

Publicatie Sociaal en Cultureel Planbureau (scp.nl)

Veranderingsbereidheid

Het PON & Telos nam veranderingen als uitgangspunt en vroeg zich af; in hoeverre zijn Brabanders bereid om dingen anders te doen?

Een toekomstbestendige samenleving vraagt immers ook om gedragsveranderingen van haar inwoners. Om scherper in beeld te krijgen hoe mensen met veranderingen omgaan, zijn Brabanders getypeerd op basis van hun redzaamheid en veranderingsbereidheid, waarover **Mariëlle Blanken (Het PON & Telos)** uitleg gaf.

In de publicatie 'Ervaren Brede Welvaart' is onderzocht hoe inwoners van Noord-Brabant kijken naar hun brede welvaart. Hoe waarderen zij de kwaliteit van hun leven en leefomgeving?

Brede welvaart gaat in essentie om de kwaliteit van leven en de leefomgeving. Die kwaliteit wordt bepaald door een samenspel van mogelijkheden op de acht thema's van brede welvaart: welbevinden, gezondheid, materiële welvaart, arbeid & vrije tijd, samenleving, wonen, veiligheid en milieu. Ervaren brede welvaart, oftewel levenstevredenheid, wordt bepaald door een combinatie van factoren, zowel individueel als in de leefomgeving. Uit het onderzoek blijkt dat Brabanders over het algemeen redelijk tevreden over hun leven: ze beoordelen het met gemiddeld een 7,6 als rapportcijfer. 61% van de Brabanders is tevreden met de eigen brede welvaart, 34% is deels tevreden en 5% ontevreden.

De ervaren brede welvaart scoort hoger op het platteland dan in de stad en de verschillen tussen regio's zijn klein en binnen regio's groter.

Er zijn grote verschillen tussen generaties als het gaat om levenstevredenheid.

Zo is slechts 43% van de jongere generatie (18-29 jaar) in de stad tevreden met de eigen brede welvaart, terwijl dat percentage voor 65-plussers in de stad op 73% ligt. Van de jongere generatie (18-29 jaar) op het platteland is 59% tevreden over de eigen brede welvaart, voor 65-plussers is dit 78%.

Hoe redzamer en meer verbonden mensen met de buurt zijn, hoe groter het gevoel van levenstevredenheid is.

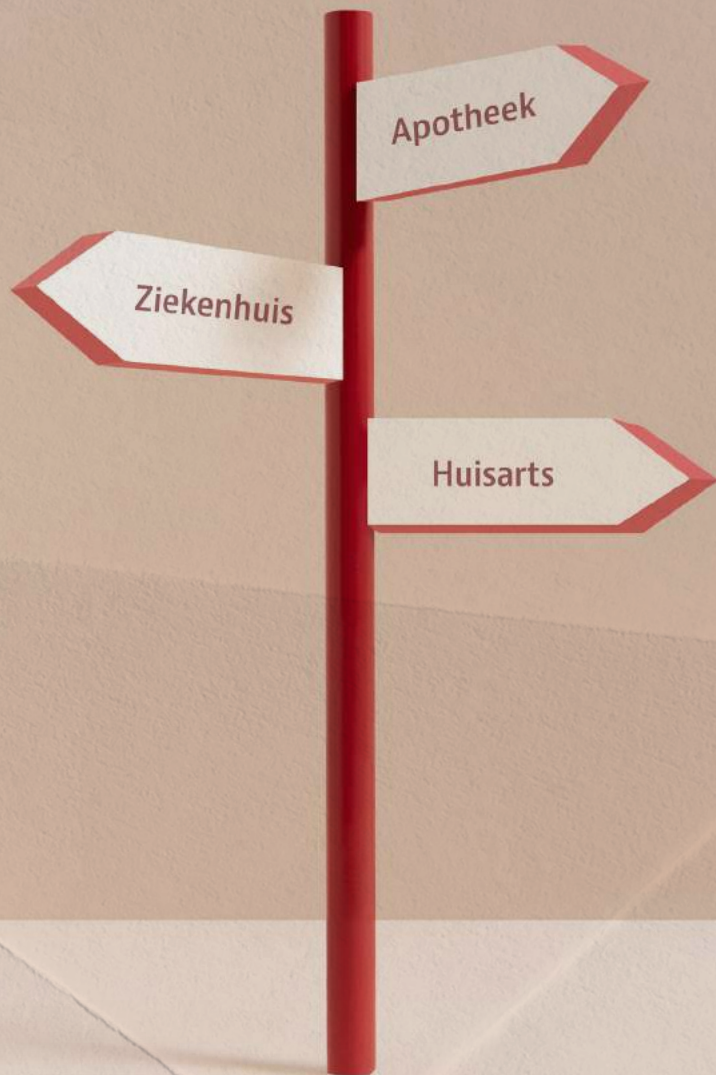

Ervaren brede welvaart
Publicatie Het PON & Telos

Kenniscafé Als het barst
Videoverslag terugkijken

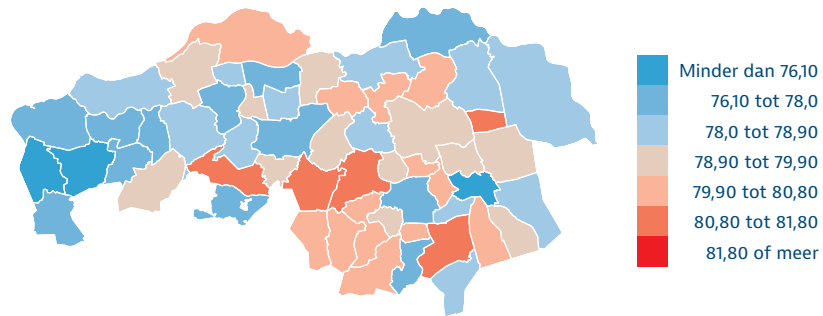

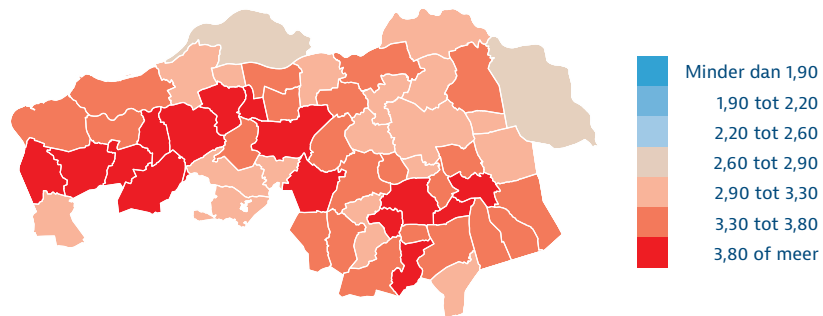
Steeds gezonder, maar zorg steeds verder weg?

Brabanders voelen zichzelf gemiddeld iets gezonder dan andere Nederlanders (figuur 14). Bovendien ontwikkelt die ervaren gezondheid zich gunstiger dan gemiddeld in Nederland (figuur 15). Ook hierbij steekt het oostelijke deel van de provincie positief af tegen het westelijke deel. In Brabantse steden ervaren mensen vaker stress en ze zijn vaker eenzaam. Vooral in kwetsbare wijken waar stress vervolgens de gezondheidsverschillen verder vergroot.

14. AANDEEL IN 2020 MET EEN ZEER (GOEDE) ERVAREN GEZONDHEID IN BRABANT

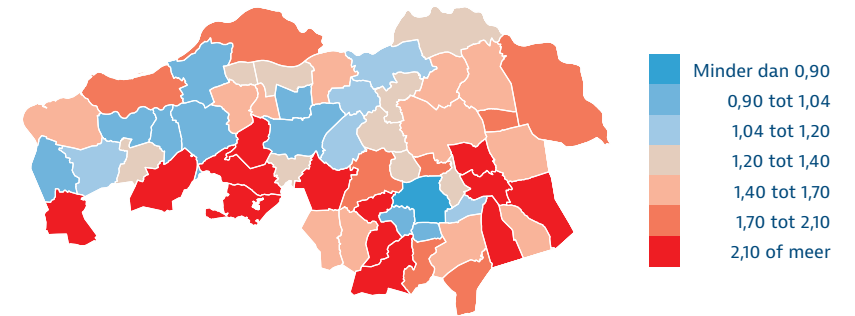

15. ONTWIKKELING AANDEEL IN 2008-2020 ZEER (GOEDE) ERVAREN GEZONDHEID IN BRABANT

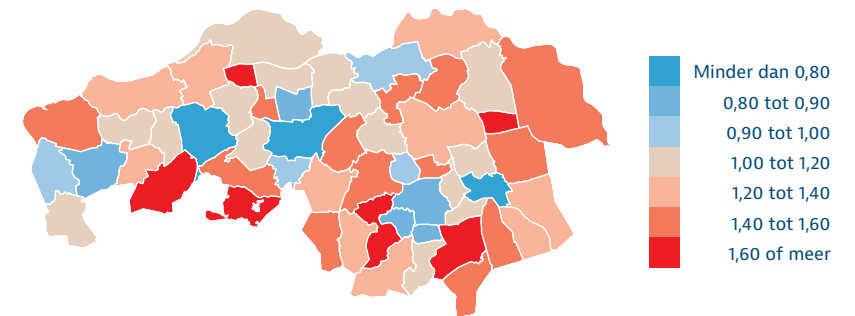

De afstand tot zorg is in niet-stedelijk gebied in Noord-Brabant relatief groot en ook de steden wijken maar betrekkelijk weinig af van het Nederlands gemiddelde (figuur 16, 17 en 18). In Alphen-Chaam moeten inwoners gemiddeld maar liefst 4,4 kilometer afleggen om een apotheek te bereiken. In Eindhoven is deze afstand met gemiddeld 800 meter het kleinst. Ook bij de huisartsen- en ziekenhuiszorg doet zich een vergelijkbaar patroon voor. Door de tijd heen zijn deze gemiddelde afstanden in de periode 2015-2021 in grote mate gelijk gebleven.

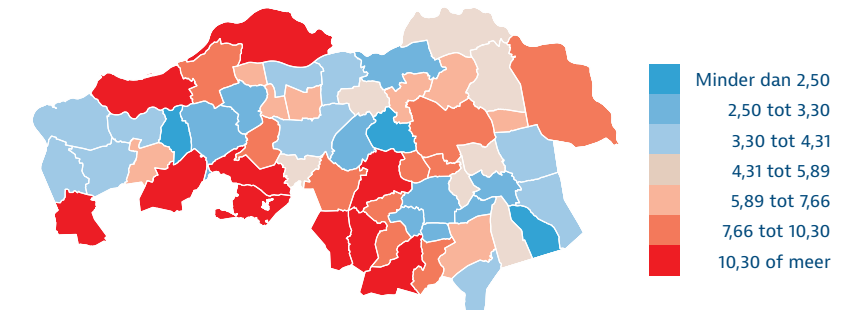
16. GEMIDDELDE AFSTAND IN KM TOT EEN APOTHEEK IN 2021

17. GEMIDDELDE AFSTAND IN KM TOT EEN HUISARTS IN 2021

18. GEMIDDELDE AFSTAND IN KM TOT EEN ZIEKENHUIS IN 2021

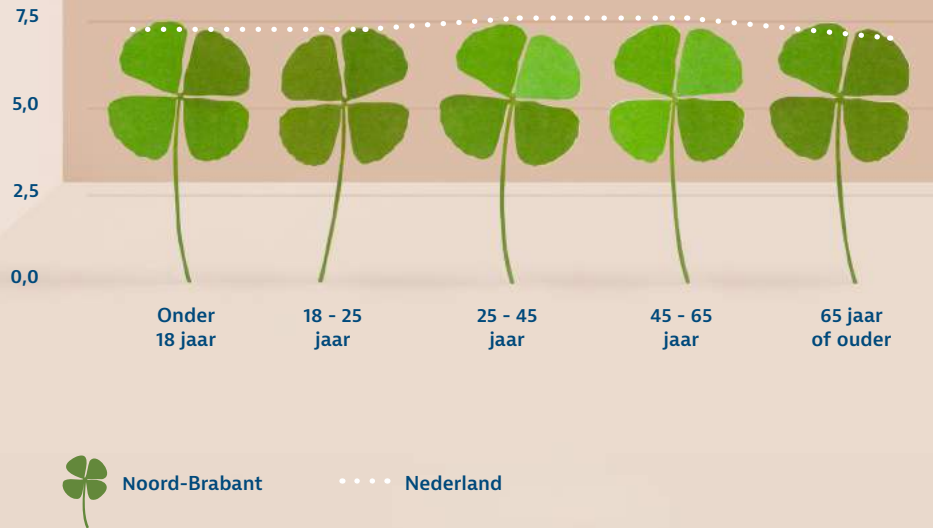

Een gelukkige jeugd?

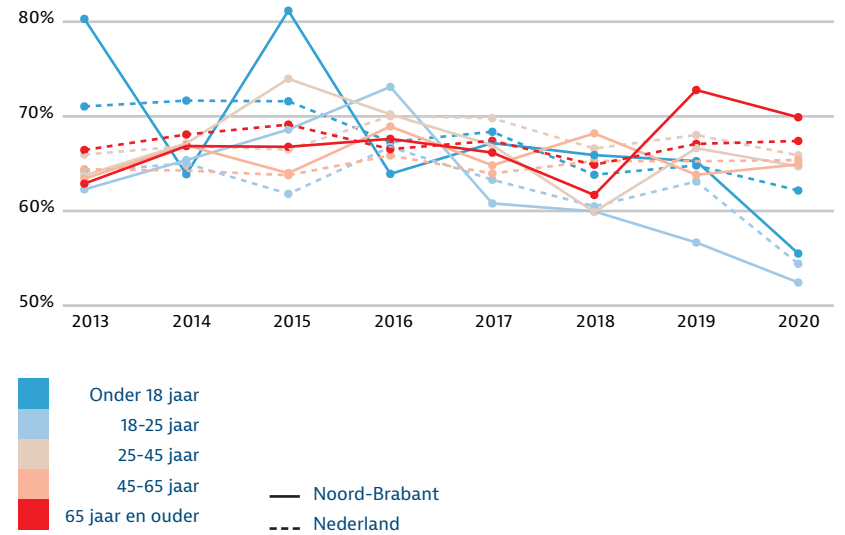
Kinderen en jongeren in Brabant zijn minder vaak tevreden dan gemiddeld in Nederland. Dit uit zich met name op het gebied van de psychische gezondheid (figuur 22). Ook op factoren als de tevredenheid met de hoeveelheid vrije tijd en de algehele tevredenheid met het leven scoren jongeren relatief ongunstig.

19. Tevredenheid en geluk in 2020 naar leeftijd

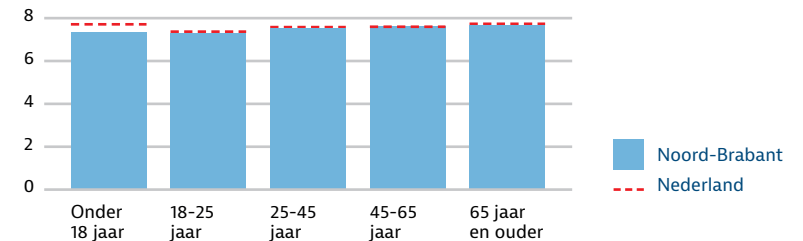

Door de jaren heen is het aandeel mensen dat aangeeft (erg) gelukkig te zijn beduidend groter onder hoogopgeleiden, en worden vanaf 2016 de verschillen tussen mensen zonder migratieachtergrond of Europese achtergrond en mensen met een niet-Europese migratieachtergrond groter. Het aandeel jongeren dat aangeeft (erg) gelukkig te zijn daalt door de jaren heen, en ook onder 18 tot 25-jarigen neemt dit aandeel vanaf 2016 af, ruim voor de coronapandemie dus. Onder de overige leeftijdsgroepen is het aandeel dat aangeeft gelukkig te zijn relatief stabiel (figuur 20).

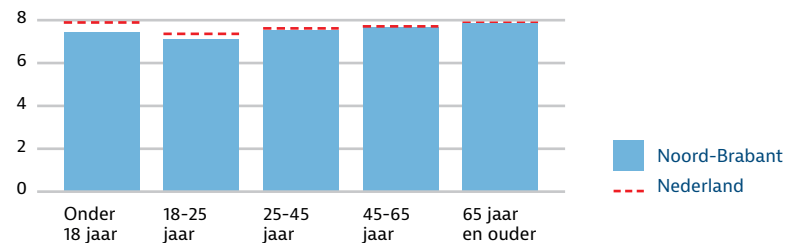
20. ONTWIKKELING GELUK NAAR LEEFTIJD

21. TEVREDEN MET LEVEN NAAR LEEFTIJD

22. TEVREDEN MET PSYCHISCHE GEZONDHEID NAAR LEEFTIJD

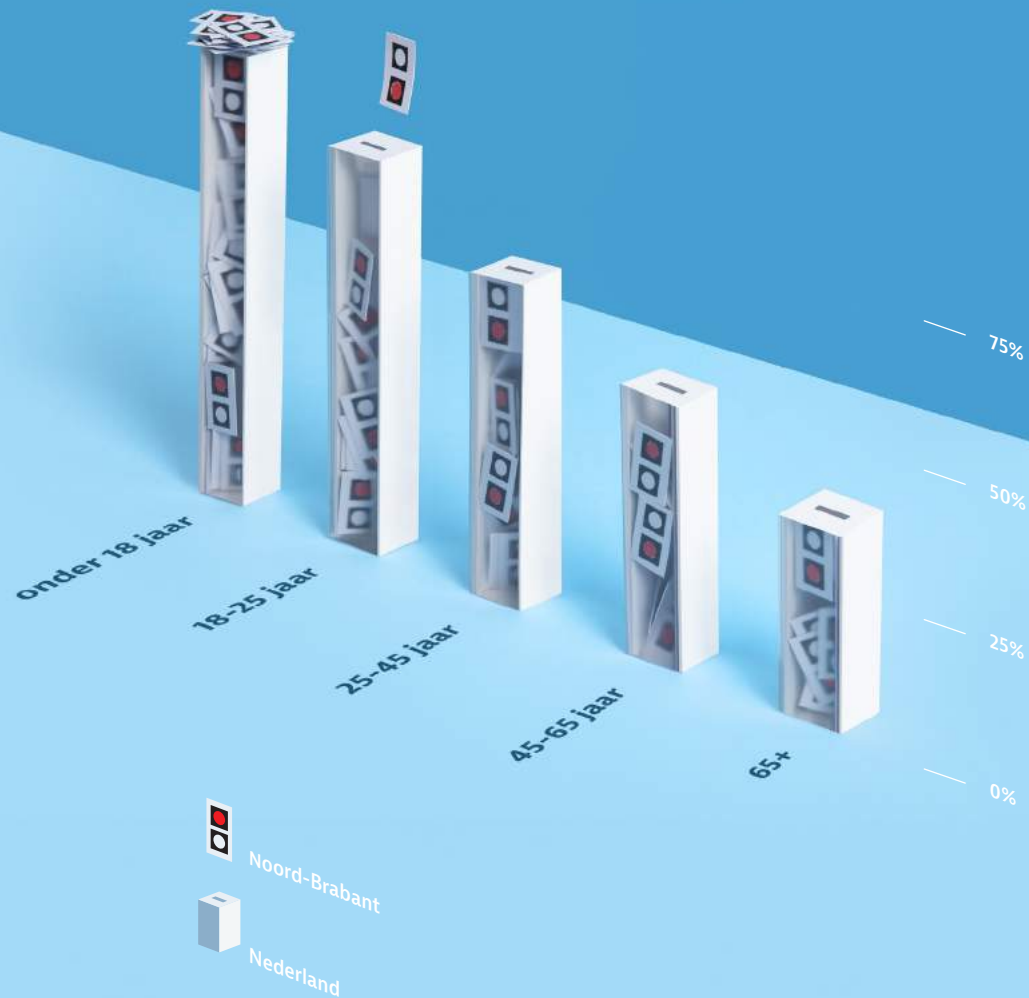

Wie te vertrouwen?

Recent is steeds meer aandacht voor de politieke betrokkenheid en het vertrouwen van mensen in de politiek en andere instituties. Zo stelt de Atlas van Afgehaakt Nederland dat hoger opgeleiden, jongeren en mensen met een bovenmodaal inkomen veel meer vertrouwen hebben in de regering en het parlement dan lager opgeleiden, ouderen en mensen met een lager dan modaal inkomen.

23. Vertrouwen in politiek en instituties in 2020, naar leeftijd; de Tweede Kamer

Ook wij vinden sterke verschillen in politiek vertrouwen op basis van leeftijd, migratieachtergrond en stedelijkheid. Hoe ouder mensen worden, hoe minder vertrouwen ze hebben in politieke instanties (figuur 23). In stedelijke gebieden is het vertrouwen groter. In Noord-Brabant is het vertrouwen relatief laag in niet-stedelijk gebied – hetgeen opvallend is gegeven de over het algemeen gunstige positie van niet-stedelijk gebied in Noord-Brabant.

Waar voor de meeste instituties geldt dat Noord-Brabant het landelijke patroon volgt, is het vertrouwen in de kerk hier een uitzondering op. Hoewel het vertrouwen in kerken landelijk gezien al relatief laag is ten opzichte van het vertrouwen in andere instituties, is dit uitzonderlijk laag in Noord-Brabant: slechts 21 procent van de mensen zegt (zeer veel) vertrouwen in kerken te hebben, ten opzichte van ruim dertig procent landelijk (figuur 24).

24. VERTROUWEN NAAR LEEFTIJD

Lijnen van verschil

Ongelijkheid en vermeende kloven tussen mensen staan hoog op de politieke en maatschappelijke agenda. Toch hebben onderzoekers moeite om kwantitatief grote verschillen te vinden. Dat geldt ook in Brabant. Er zijn verschillen tussen mensen, zoals die er altijd zijn geweest.

Scheidslijnen tussen groepen mensen worden mede veroorzaakt door een optelling van verschillen tussen deze groepen. En wanneer steeds dezelfde groep aan het kortste eind trekt, kan een scheidslijn een breuklijn worden.

We lieten scheidslijnen en breuklijnen in Brabant onderzoeken. Atlas Research onderzocht in welke mate Brabantse gemeenten en regio's verschillen op een breed scala aan thema's: arbeidsmarkt, inkomen en vermogen, leefbaarheid, gezondheid en welzijn, vertrouwen en sociale cohesie. Daarnaast onderzochten zij welke kenmerken van mensen en hun woonlocaties (geslacht, leeftijd, herkomst, opleiding en stedelijkheid) de grootste scheidslijn vormen en in hoeverre Brabant hierin afwijkt van het Nederlands gemiddelde.

West versus oost

De resultaten laten zien dat West-Brabant op veel thema's ongunstiger scoort dan het oostelijk deel. Ten opzichte van het oostelijk deel van de provincie zijn er in het westen van Noord-Brabant minder banen binnen acceptabele reistijd beschikbaar, is er meer werkloosheid, wonen er meer mensen die aangeven moeite te hebben met rondkomen, is de leefbaarheid ongunstiger, voelen mensen zich minder vaak gezond en ervaren zij meer stress. In het oostelijke deel van de provincie is het verschil tussen 'stad' en 'ommeland' groter: het zijn steeds vooral de niet-stedelijke gemeenten die er positief uitkomen. Hier wonen relatief veel vermogende mensen, voelen mensen zich gezonder, is de leefbaarheid het gunstigst en is de sociale samenhang groter.

Er lijkt binnen Brabant sprake te zijn van een driedeling tussen steden, een 'arm' (achtergesteld) en een 'rijk' (geprivilegieerd) ommeland. Uiteraard zijn deze scheidslijnen niet op alle thema's even pregnant, zijn er ook binnen deze gebieden verschillen tussen mensen en is het onderscheid tussen 'stad' en 'ommeland' fluïde.

Opleidingsniveau

In lijn met de (internationale) literatuur is opleidingsniveau een belangrijke scheidslijn in Brabant – en in veel gevallen een breuklijn. Daarin wijkt Brabant overigens niet af van de rest van Nederland, net als in de trend dat steeds meer mensen een hoog opleidingsniveau hebben en het aandeel met een laag opleidingsniveau in rap tempo slinkt. Mensen met een hoger opleidingsniveau hebben over het algemeen een hoger inkomen en een groter vermogen. Opleidingsniveau wordt een breuklijn wanneer we dit relateren aan de uitkomsten voor mensen. Bijvoorbeeld aan de kans om werkloos te zijn: mensen met een laag opleidingsniveau zijn ruim twee keer zo vaak werkloos als mensen met een hoog opleidingsniveau. Ook wonen mensen met een laag opleidingsniveau op plekken die minder leefbaar zijn en voelen zij zich vaker onveilig, zijn ze minder gelukkig en is hun gezondheid ongunstiger. Hierin wijkt Brabant overigens niet af van de rest van Nederland.

Geslacht en leeftijd als scheidslijn

Geslacht is vooral een scheidslijn op het gebied van inkomen: Brabantse vrouwen verdienen veel minder dan Brabantse mannen, net als in de rest van het land. Ten opzichte van het Nederlands gemiddelde is de loonkloof echter minder sterk gedicht in Brabant.

Een andere scheidslijn is leeftijd. Jonge mensen hebben gemiddeld lagere inkomens en vermogens – zowel in Nederland als in Brabant. Dat is in zichzelf logisch maar maakt hen wel kwetsbaarder. Leeftijd lijkt ook een breuklijn te zijn in Brabant: jongeren en jongvolwassenen voelen zich vaker onveilig. Op basis van de cijfers waarvoor we een tijdreeks hebben, lijkt deze trend al vóór corona ingezet.

Stad – Platteland

Er zijn duidelijke scheidslijnen in Brabant naar stedelijkheid. In steden komt meer 'stedelijke' problematiek voor zoals werkloosheid, onveiligheid en een geringere sociale cohesie. (Groot)stedelijke problematiek is er echter niet alleen in Brabant. Ten opzichte van Nederland vallen Brabantse stedelijke gebieden op door een geringer vertrouwen, en een groter aandeel van de bevolking dat hoort tot de onderkant van de inkomens- en vermogensverdeling.

Verder verhullen deze cijfers dat er binnen de niet-stedelijke regio's in Brabant grote verschillen bestaan. Zoals gezegd lijkt er in Brabant een duidelijk onderscheid te bestaan tussen een 'arm' ommeland in het westen van de provincie en een 'rijk' ommeland in het oosten. Daarbij lijkt vermogen in Brabant een grotere scheidslijn op het gebied van wonen dan in de rest van Nederland: alleen vermogende mensen kunnen het zich veroorloven om in de 'mooiste', meest leefbare stukjes van Brabant te kunnen wonen – en omgekeerd geldt ook dat armere mensen vaker zijn aangewezen op de gebieden waar leefbaarheidsproblematiek speelt.

De aanwezigheid van een scheids- of breuklijn in Brabant betekent niet automatisch dat er aanknopingspunten zijn voor specifiek Brabants beleid. Wanneer scheidslijnen breuklijnen worden, en alleen of sterker in Brabant voorkomen dan in de rest van Nederland is een 'Brabantse aanpak' gewenst. De verschillen tussen het westelijke en oostelijke deel van de provincie vloeien deels voort uit verschillen in bevolkingssamenstelling en vermogen, maar vormen een breuklijn op bijna alle terreinen die Atlas onderzocht – waarbij inwoners van het landelijk gebied in het oostelijke deel van de provincie steevast aan het langste eind trekken.

Suggesties voor beleid

Ongelijkheid en verschil staat in het middelpunt van de aandacht. Één van de manieren om daarnaar te kijken is op basis van cijfers over mensen en gebieden. We zien daarbij dat de verschillen tussen mensen groter zijn binnen een gebied dan de verschillen tussen gebieden. Tegelijkertijd zijn er wel degelijk verschillen en is het raadzaam hier aandacht voor te hebben om te voorkomen dat Brabant uit elkaar groeit. Op basis van de inzichten en analyse in deze publicatie komen we tot drie suggesties voor bestuurders en beleidsmakers in relatie tot verschillen in Brabant.

1. Wees alert op groeiende Oost-West tegenstelling Brabant

De scheidslijn tussen het westen en oosten van de provincie lijkt steeds groter te worden op diverse aspecten. Hoewel het goed is om te beseffen dat de verschillen binnen de beide delen even groot of groter kunnen zijn dan tussen west en oost lijkt er toch reden tot zorg. Zeker wanneer een lagere beschikbaarheid van werk en een gemiddeld lager opleidingsniveau leidt tot minder gezonde en minder gelukkige Brabanders. Zeker wanneer investeringen en beleidsinspanningen zich richten op sterker maken wat al sterk is, kan dat leiden tot steeds grotere verschillen, die op termijn leiden tot minder kansen en slechtere uitkomsten voor de mensen in achterblijvende gebieden.

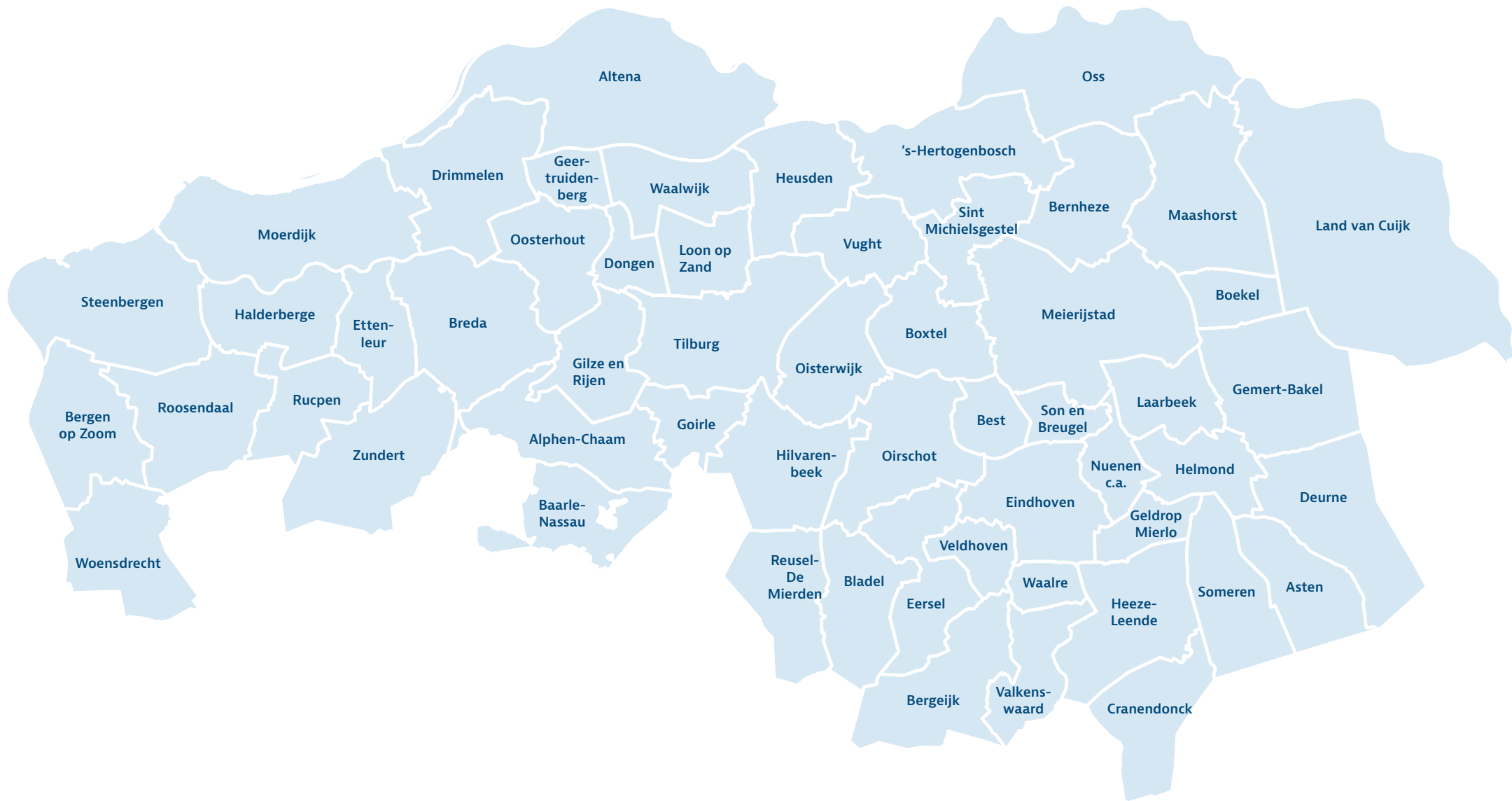
2. Spreek niet te makkelijk van een kloof tussen stad en platteland

Tegelijkertijd gaat het hier niet (alleen) over een kloof tussen stad en platteland. Die verschillen tussen stad en platteland zijn niet zo eenduidig als een kloof suggereert. Zoals het SCP stelt: 'wie iemand is en wat iemand vindt, is belangrijker dan waar iemand woont.' Eerder lijkt er sprake van verschillen in levensopvatting en kansen tussen de zogenaamde 'somewheres' en 'anywheres'. Hoewel de 'anywheres' vaker in steden te vinden zijn is het geen exclusief stedelijk fenomeen, zeker niet in Brabant waar de grens tussen stad en platteland op veel plekken zeer fluïde of zelfs afwezig is. Het Randstad versus de regio-frame, wat op zichzelf al betwistbaar is, is dan ook slecht toepasbaar op de Brabantse werkelijkheid.

3. Meer aandacht is nodig voor jongeren en jongvolwassenen

Als er één aspect in negatieve zin uitspringt in de data-analyse dan is het de kwetsbaarheid van jongeren en jongvolwassenen in Brabant. Ze voelen zich onveilig, hebben minder vertrouwen in mensen, voelen zich (psychisch) minder vaak gezond en zijn minder vaak gelukkig dan oudere mensen. Dat is in Nederland zo maar in Brabant nog sterker. Het zijn signalen die in de coronatijd naar voren kwamen maar de trend lijkt al eerder ingezet. De Brabantse jeugd heeft de toekomst en om die potentie ten volle te benutten is expliciete aandacht nodig voor het jongerenperspectief in beleid. Zeker wanneer we zoals nu voor grote veranderingen staan waarbij rechtvaardigheid, ook tussen generaties, een belangrijke sleutel is tot draagvlak. Daarbij draait het om erkenning van wat jongeren nodig hebben in beleid, rekening houden met jongeren en een eerlijke verdeling tussen generaties.

BIJLAGE: OVERZICHT VAN BRABANTSE GEMEENTEN

REFERENTIES

- ¹ Kim Putters (2022) Het einde van de BV Nederland. Amsterdam: Prometheus; Michael Sandel (2022) De tirannie van verdienste. Utrecht: Ten Have.
- ² Jurrien Hamer (2023) Maanrede voor festival Nieuwe Maan. Beschikbaar via brabantkennis.nl/nieuwemaan
- ³ Paul Schnabel (2022) Polarisatie in paradoxen. In: Paul Dekker (2022) Politieke polarisatie in Nederland. Utrecht: Het Wereldvenster
- ⁴ Daan Beekers & Emily Miltenburg (2023) De een heeft meer last van polarisatie dan de ander. Te vinden op: <https://www.socialevraagstukken.nl/de-eeen-heeft-meer-last-van-polarisatie-dan-de-ander/>
- ⁵ Frank van den Heuvel & Ronaldt Tinneveld (2022) Inleiding polarisatie en perspectief. In: Van den Heuvel & Tinneveldt (2022) Polarisatie en perspectief: laveren tussen lastige vraagstukken en lange tenen. Utrecht: Academische Uitgeverij Eburon.
- ⁶ Jacqueliën van Stekelenburg (2022) Polarisatie: van wrijving tot glans? In: Van den Heuvel & Tinneveldt (2022) Polarisatie en perspectief: laveren tussen lastige vraagstukken en lange tenen. Utrecht: Academische Uitgeverij Eburon.
- ⁷ Sociaal en Cultureel Planbureau (2022) Burgerperspectieven bericht 2 – 2022. Den Haag: SCP
- ⁸ Marc Chavannes (2023) De enige werkbare optie voor dit kabinet: een proefhuwelijk met BBB. <https://decorrespondent.nl/14336/de-enige-werkbare-optie-voor-dit-kabinet-eeen-proefhuwelijk-met-bbb/6420baff-cc4c-0a52-1ea0-068d1a9777f8>
- ⁹ Philip Dröge (2023) De kloof tussen stad en platteland? Die bestaat niet. Amsterdam: Trouw 20 januari 2023 <https://www.trouw.nl/tijdgeest/de-kloof-tussen-stad-en-platteland-die-bestaat-niet>.
- ¹⁰ Twan Huijsmans (2022) Geografische polarisatie in Nederland: stedelijkheid als de nieuwe politieke scheidslijn? In: Paul Dekker (2022) Politieke polarisatie in Nederland. Utrecht: Het Wereldvenster
- ¹¹ Goodhart (2017) The Road to Somewhere: The New Tribes Shaping British Politics. London: Penguin Books Ltd.
- ¹² Quita Muis, Tim Reeskens en Inge Sieben (2022) Verschillend van elkaar, eensgezind onder elkaar? Opleidingspolarisatie in sociale en politieke opvattingen. In: Paul Dekker (2022) Politieke polarisatie in Nederland. Utrecht: Het Wereldvenster.
- ¹³ Sociaal en Cultureel Planbureau (2023) Eigentijdse ongelijkheid: De postindustriële klassenstructuur op basis van vier typen kapitaal. Verschil in Nederland 2023. Den Haag: SCP
- ¹⁴ Caminada, C.L.J., E. Jongen, W. Bos, M. van Brakel en F. Otten, 2021, Inkomen verdeeld 1977-2019. <https://www.universiteitleiden.nl/onderzoek/onderzoeksprojecten/rechtsgeleerdheid/inkomen-verdeeld-trends-1977-2019#publieksuitgave-inkomen-verdeeld-trends-1977-2019>
- ¹⁵ Toussaint, Simon, Bas van Bavel, Wiemer Salverda, en Coen Teulings. 2020. „Nederlandse vermogens schever verdeeld dan gedacht.” ESB 105 (4789): 438-441.
- ¹⁶ Josse de Voogd en René Cuperus (2021) Atlas van Afgehaakt Nederland: Over buitenstaanders en gevestigden. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

COLOFON

Tekst en redactie:

BrabantKennis in samenwerking met Atlas Research

Fotografie:

Concept en fotografie: Willeke Machiels

Setdesign:

Lieke Janssen

Ontwerp en opmaak:

Communicatie Team

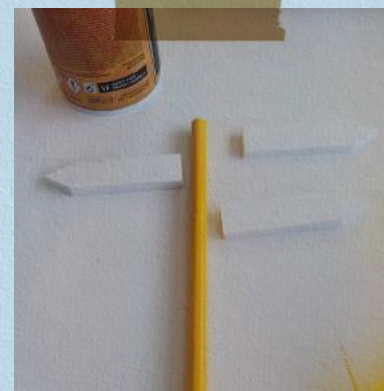
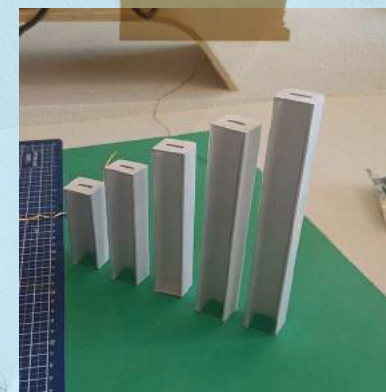
Drukwerk:

Koninklijke Van der Most

Vind ons op www.brabantkennis.nl
of volg ons op X, Instagram, LinkedIn,
Vimeo en YouTube: [@BrabantKennis](https://www.instagram.com/BrabantKennis)

© BrabantKennis, oktober 2023

*'Data made of things' door Willeke Machiels
en Lieke Janssen. Volg ons Instagramaccount
[@brabantkennis](https://www.instagram.com/brabantkennis) voor the making of.*

BrabantKennis